

MARŠRUTAS PO MIESTĄ „BURMISTRO JONO ŠLIŪPO PĖDSAKAIS PALANGOJE“

Lietuvių tautinio atgimimo veikėją ir patriotą Joną Šliūpą (1861–1944), kilusį iš Rakandžių kaimo dabartiniame Šiaulių rajone, gyvenimas blaškė po įvairius pasaulio kraštus ir vietas: jis mokėsi Mintaujos gimnazijoje (dabar Jelgava, Latvija), studijavo Maskvos, Sankt Peterburgo (Rusija) ir Merilendo (JAV) universitetuose, užsiėmė aktyvia veikla Voroneže (Rusija), Londone (Jungtinė Karalystė), Rygoje (Latvija), mokytojavo Biržų, Šiaulių gimnazijose, dėstė Lietuvos universitete (dabar VDU). Jis buvo kūrybinga ir švietėjiška asmenybė, aktyviai reiškėsi įvairiose visuomeninėse veiklose ir srityse.

Vienas iš svarbiausių J. Šliūpo biografijos faktų ir veiklos etapų siejamas su Palanga, kurioje praleido paskutinius gyvenimo metus. Čia gyveno nuo 1930 metų, o Palangai gavus miesto teises, 1933 metais tapo pirmuoju burmistru ir su pertraukomis dirbo juo iki 1941 metų. Palangos miesto savivaldoje jis nuveikė visą aibę darbų: rūpinosi miesto infrastruktūra, gatvių ir paplūdimių tvarkymu, pigesne elektros energija gyventojams, sveikatinimosi galimybėmis ir vandens procedūromis poilsiautojams. Burmistras rūpinosi laisvamanių kapinių įkūrimu, gimnazijos įsteigimu, įrodinėjo bei kovojo, kad mieste būtų įkurta viešoji biblioteka, ambulatorija, senelių prieglauda, vaikų darželis, šelpė neturtingų šeimų vaikus mokyklose, kėlė idėją įsteigti Pajūrio muziejų Palangoje. Artinantis antrajai sovietų okupacijai, 1944 metų spalį su šeima iš Palangos per Kretingą pasitraukė į Vakarų. Tų pačių metų lapkričio 6 dieną, ištikus širdies priepuoliui, mirė Berlyne (Vokietija). 1948 metais urna su jo pelenais buvo pervežta ir palaidota Čikagos (JAV) lietuvių tautinėse kapinėse. Vėliau šalia palaidota ir antroji žmona, palangiškė Grasilda Grauslytė-Šliūpienė (1893–1976).

Šis maršrutas kviečia pasivaikščioti po Palangą ir susipažinti su 22 objektais, kurie daugiau ar mažiau yra susiję su J. Šliūpu ar jo darbais. Keliaudami susipažinsite su tarpukario Palanga ir atrasite kultūros paveldo bei kitus istorinius miesto objektus, įprasminusius svarbiausius ženklus ar įvykius burmistruojant J. Šliūpui; tuo pačiu plačiau sužinosite, su kokiais iššūkiais jis susidūrė Palangoje.

Objektų sąrašas ir adresai

1. Jono Šliūpo biustas (Vytauto g. 23)
2. Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejus (Vytauto g. 23A)
3. Šliūpų gyvenamosios sodybos teritorija (Vytauto g. 23A)
4. Jono Šliūpo gatvė
5. Palangos Birutės parko rotonda
6. Lurdo grota Palangos Birutės parke
7. Tautos vado ažuolas Palangos Birutės parke
8. Skautų stovyklos paminklinis akmuo ir Skautų slėnis Palangos Birutės parke
9. Roberto Baden-Povelio alėja
10. Grauslių namas (Ramybės g. 15)
11. Šiltųjų maudyklių pastatas (Kęstučio g. 31)
12. Palangos miesto savivaldybės civilinės metrikacijos skyrius (Kęstučio g. 19)
13. Trijų Jonų ažuolas (Liudo Vaineikio ir Vytauto gatvių sankirta)
14. Vaineikių namo vieta ir skverelis (Vytauto g. 68)
15. Palangos miesto savivaldybės administracijos pastato vieta (dabar kino teatras „Naglis“, Vytauto g. 82)
16. Jono Basanavičiaus biustas (Vytauto g. / Vasario 16-sios g. / Jono Basanavičiaus g. sankirta)
17. Palangos gaisrą sukėlusios klebonijos vieta (dabar Parapijos namai, Vytauto g. 88A)
18. Palangos miesto elektrinės pastatas (Jono Basanavičiaus g. 6)
19. Vila „Baltoji“ (Birutės al. 33)
20. Paplūdimio zona prie jūros tilto (Jono Basanavičiaus g.)
21. Palangos laisvamanių kapinių vieta (Vytauto g. 176C / Klaipėdos pl. 67B)
22. Grauslių giminės kapavietės (Vytauto g. 176C / Klaipėdos pl. 67B)

Objektų aprašymai

1. Jono Šliūpo biustas (Vytauto g. 23)

Iš Vytauto gatvės pusės, greta takelio, vedančio link Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejaus, lankytojus pasitinka pagrindinio šios kultūros įstaigos herojaus biustas, pastatytas šalia jo pirmojo gyvenamojo namo (Vytauto g. 23).

Paminklas buvo iškilmingai atidengtas 2003 metų birželio 6 dieną, minint Palangos miesto savivaldos 70-metį. Biustą sukūrė skulptoriai Aloyzas Toleikis (1931–2021) ir Donatas Lukoševičius (1935–2015) bei architektė Jolanta Galdikienė (1964–2015). Tokiu J. Šliūpo atminimo įprasminimu rūpinosi Palangos miesto savivaldybė ir Kultūros rėmimo fondas, parėmė mecenatai: Kovo 11-osios akto signataras Bronislovas Lubys, Rimantas Mikalkėnas, Raimundas Palaitis, Danius Puodžius, Egidijus Rimkus, Justinas Šatkauskas, Algimantas Vincas Ulba, Pranas Žeimys bei įmonės: „Palangos vandenys“ ir „Šiaulių bankas“. Simboliškai prisidėjo jauniausias J. Šliūpo sūnus Vytautas Jonas Šliūpas.

2. Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejus (Vytauto g. 23A)

Manoma, kad vilą pastatyti užsakė grafai Tiškevičiai, kurie turėjo ypatingos reikšmės Palangos modernizavimui ir kurorto infrastruktūros plėtrai. Grafų Tiškevičių giminė Palangos vilas nuomodavo dvariškiams, o šie – į kurortą atvykstantiems poilsiautojams.

Buvusi Jono Šliūpo rezidencija, kurioje šiandien įsikūręs Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinys – Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejus yra tipiškos architektūros vieno aukšto medinė vila su mansarda. Puošniausia jos dalis yra pagrindinis pietryčių fasadas su kiaurapjūvio ornamentais dekoruotais karnizais, balkono tvorele, profiliuotais langų apvadais su ažūriniais viršulangiais ir rombiniais langeliais palėpėje. Fasade įkomponuotas mezoninas, įstiklinta veranda ir balkonas virš jos.

Pirmojo pasaulinio karo metais pastate buvo įsikūrusi vokiečių topografinė kontora, kuri fiksavo po audrų pasikeičiančias paplūdimio krantines. Palangą įjungus į nepriklausomos Lietuvos valstybės teritoriją, daugelis vilų ir pensionų pakeitė savininkus.

J. Šliūpas atsikėlė į Palangą 1930 metais iš Kauno. Čia šeima įsigijo nedidelį namą Vytauto gatvėje (Vytauto g. 23), o kiek vėliau persikėlė priešais esančią vilą (Vytauto g. 23A), kuri buvo jų šeimos rezidencija iki 1944-ųjų. Eidamas burmistro pareigas, J. Šliūpas savo namuose buvo įrengęs raštinę, kurioje su palangiškiais aptardavo ir sprendavo miesto veiklos ir gyventojams aktualius

klausimus. Artėjant antrajai sovietų okupacijai, žmonos Grasildos įkalbėtas J. Šliūpas sutiko pasitraukti iš Lietuvos į Vakarų.

1987–1989 metais pastatas restauruotas. Nuo 1989 metų liepos 7 dienos jame atidarytas muziejus. 2020-aisiais Dr. Jono Šliūpo memorialinė sodyba-muziejus pervadinta Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejumi. 2022–2023 metais pastatas kapitaliai renovuotas.

1993 metais pastatas įtrauktas į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą, jam suteiktas regioninės reikšmės nekilnojamosios kultūros vertybės statusas (unikalus objekto kodas – 10781).

2025 m. Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinio Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejaus pastatas pažymėtas skiriamuoju simboliu – „Mėlynojo skydo“ (Blue Shield) ženklu. Šis ženklas simbolizuoja stabilumą ir pusiausvyrą. Juo žymimi ypatingos svarbos kultūros paveldo objektai, kuriems taikomas apsaugos reglamentas, įtvirtintas UNESCO Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijoje.

3. Šliūpų gyvenamosios sodybos teritorija (Vytauto g. 23A)

Šliūpams gerokai įsigyvenus Palangoje, jų sodybos teritorija išsiplėtė nuo Vytauto iki dabartinės Jono Šliūpo gatvės. Vytautas Jonas Šliūpas, aprašydamas savo tėvų valdas, nurodė, kad jiems priklausiusioje ramioje ir jaukioje sodyboje stovėjo: didysis ir mažasis namai, garažas su daržine, vištidė, sandėliukas, šuliniai, lauko tualetas, buvo keletas daržų ir daugybė žalumos – gėlių klombų, krūmokšnių, įvairių medžių. Kaimynystėje ir aplink buvo įvairios paskirties įstaigų ir vietų: seserų vienuolių prižiūrima vaikų prieglauda, žolelių ekstraktu „Trejos devynerios“ išgarsėjusi senoji Palangos vaistinė (viena seniausių Lietuvoje, veikianti nuo 1827 metų iki šiol), viešoji biblioteka, vaikų žaidimų aikštelė, teniso aikštė. Pietinėje pusėje glaudėsi žymusis landšaftinis Palangos Birutės parkas su grafų Tiškevičių rezidencija; iki jūros buvo vos kelios minutės pėsčiomis.

Šiltuoju metų sezonu dabartiniame jaukiame Jono Šliūpo muziejaus kiemelyje šimtamečių medžių apsuptyje muziejininkai organizuoja įvairius teminius edukacinius, kultūrinius bei pramoginius renginius.

4. Jono Šliūpo gatvė

Palangoje gausu gatvių, dedikuotų žymioms, šiam miestui ir Lietuvai nusipelnusioms asmenybėms. Dalis jų pavadinimų atsirado dar grafų Tiškevičių laikais XX amžiaus pradžioje, kitos – tik atkūrus Nepriklausomybę. Per istorijos bėgsimą keitėsi daugelio jų vardai ir vaizdai.

Kukli Jono Šliūpo gatvė skirta ryškiai asmenybei pagerbti. Kai kuriuose Palangos miesto XX amžiaus pradžios žemėlapiuose ši gatvė visai nepažymėta arba nubrėžta, bet neįvardyta. 1936 ir

1937 metų Palangos žemėlapiuose ji įrašyta kaip Kordono gatvė, o sovietmečiu pavadinta Nidos gatve. 1989 metais Palangos miesto liaudies deputatų tarybos Vykdomojo Komiteto sprendimu pakeičiant dalies gatvių pavadinimus, Nidos gatvei buvo suteiktas Jono Šliūpo vardas. Siaura Jono Šliūpo gatvelė eina nuo Kęstučio gatvės iki Stepono Dariaus ir Stasio Girėno gatvės.

5. Palangos Birutės parko rotunda

Pučiamųjų muzikos instrumentų orkestrų koncertai Palangos kurorte – gyva tradicija, menanti grafų Tiškevičių laikus ir skaičiuojanti jau antrą šimtmetį. Dar XIX amžiaus pabaigoje pirmieji orkestrų koncertai vykdavo parke šalia dabartinio Kurhauzo įrengtoje rotundoje, – visai šalia tos vietos, kur dabar pastatyta modernioji Palangos koncertų salė. Kai 1927 metais Birutės parke iškilo naujoji rotunda, į šią erdvę persikėlė pučiamųjų muzikos koncertai, čia jie vasaromis vyksta iki šiol.

Tarpukariu kurorte kas vakarą koncertuodavo geriausi Lietuvos pučiamųjų orkestrai. Palangos burmistras Jonas Šliūpas orkestro kolektyvams kas mėnesį iš kurorto išdo sumokėdavo nemažus pinigus – apie aštuonis tūkstančius litų. Viename tarpukario periodiniame leidinyje J. Šliūpas rašė: „nors tie vasaros orkestro koncertai yra brangus malonumas, bet jie išliks visą laiką“. Rotundoje skambėdavo žymiausi klasikų kūriniai, populiarūs pučiamųjų instrumentų muzika. Be šių muzikinių pasirodymų vasaros popietėmis Palanga buvo neįsivaizduojama.

6. Lurdo grota Palangos Birutės parke

Tarpukariu prie grafų Tiškevičių užsakymu įrengtos Lurdo grotos dažnai vykdavo religinės apeigos, iškilmės, tautinių ir krikščioniškų organizacijų renginiai.

1930-aisiais visa Lietuva minėjo Vytauto Didžiojo 500-ąsias mirties metines, kurių vienas svarbiausių akcentų buvo iškilminga Didžiojo kunigaikščio paveikslas ir „Raportų knygos Vytauto Didžiojo garbei“ kelionė po Lietuvą. 1930 metų liepos 23 dieną po pietų traukiniu atvežtus paveikslą ir knygą Klaipėdos geležinkelio stotyje pasitiko Klaipėdos krašto valdžia, apie 10 tūkstančių gyventojų ir svečių. Po iškilmių mieste paveikslas vakarop buvo perduotas karinio laivo „Prezidentas Smetona“ įgulai ir su 5 mažesnių laivų palyda išplukdytas į Palangą, kurią dėl neramios jūros pasiekė apie 23 valandą. Iškilmingai sutiktas prie jūros tilto paveikslas buvo atneštas prie Lurdo grotos, kur jį per naktį saugojo garbės sargyba ir vaidilutės, kūrenusios ugnį akmeniniame aukure.

Šio įvykio fotografijos įrodo, kad J. Šliūpas, nors buvo laisvamanis, nevengė tikintiesiems svarbių vietų, bendravo su Palangos dvasininkija. 1930 metų liepos 24 dienos nuotraukoje užfiksuota, kad Jonas Šliūpas su prelatu kunigu Kazimieru Prapuoleniu ir generolu Valerijonu Ramanausku prie Birutės kalno Lurdo grotos iškilmingai laiko Vytauto Didžiojo paveikslą, o Palangos viršaitis Feliksas Paulauskas – Raportų knygą.

1997 metais Lurdo grotą įtraukta į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą, objektui suteiktas regioninės reikšmės saugomo paminklo statusas (unikalus objekto kodas – 23432).

7. Tautos vado ąžuolas Palangos Birutės parke

1934 metų gegužės 1 dieną periodinio leidinio *Lietuvos aidas* 98-ajame numeryje pranešta, kad Lietuvai gražinti draugija kartu su visomis Lietuvos mokyklomis sodins medelius – Tautos vado ąžuolus, dedikuotus pirmojo Lietuvos prezidento Antano Smetonos gimimo 60-ajam jubiliejui.

Vienas pirmųjų Tautos vado ąžuolų buvo pasodintas gegužės 1 dieną Kaune. Tų pačių metų gegužės mėnesį, dalyvaujant įvairioms organizacijoms, mokykloms ir visuomenei, Tautos vado ąžuolas pasodintas ir Birutės kalno papėdėje Palangoje. 1934 metų gegužės 13 dieną periodinio leidinio *Jaunoji karta* 19-ajame numeryje parašyta, jog suorganizuotose ąžuolo sodinimo iškilmėse dalyvavo ir kalbas pasakė Palangos miesto burmistras Jonas Šliūpas, prelatas kunigas Juozapas Šniukšta.

8. Skautų stovyklavietės paminklinis akmuo Skautų slėnyje Palangos Birutės parke

1933 metų rugpjūtį burmistras J. Šliūpas surengė iškilmingas britų karininko, pasaulio skautų sąjungos įkūrėjo Roberto Baden-Povelio (*Robert Stephenson Smyth Baden-Powell*, 1857–1941) sutiktuves Palangoje.

R. Baden-Povelis su žmona Olave ir 650 anglų skautų bei skaučių atplaukė į Klaipėdos uostą, o rugpjūčio 17 dieną apsilankė Palangoje vykusiame Lietuvos skautų sąskrydyje. Svečiai buvo dėmesingai ir šiltai priimti. Įvažiuojančius į Palangą svečius sveikino skautai, stovėdami abiejose kelio pusėse ir mojuodami Lietuvos ir Anglijos vėliavėlėmis. Prie išpuostų garbės vartų su užrašu: „Sveikas, mylimas svety! Welcome to Palanga!“ svečius sutiko Palangos miesto burmistras J. Šliūpas su valdybos nariais, prezidentas A. Smetona su žmona Sofija ir minia palangiškių. Palangos orkestras sugrojo sutikimo maršą ir Anglijos himną. Susitikime J. Šliūpas angliškai pasakė iškilmingą kalbą, sveikindamas skautų įkūrėją Palangos miesto vardu įteikė jam Palangos miesto garbės piliečio diplomą ir gintarinį suvenyrą. Burmistras puikiai kalbėjo angliškai, todėl vertėjavo svečiams.

Garbaus svečio apsilankymas Palangoje buvo įamžintas ne tik atidarymu jo vardo gatvės, bet ir Birutės parke ant didžiulio akmens iškalus pasaulio skautų šefų Roberto ir Olavės Badenų-Povelių bei Lietuvos skautų šefo Lietuvos Respublikos prezidento A. Smetonos inicialus. Dabar šis akmuo stovi už Birutės kalno, Skautų slėnyje.

9. Roberto Baden-Povelio alėja

Pasaulinio skautų judėjimo įkūrėjas Robertas Baden-Povelis 1933 metais apsilankė Palangoje, kur, buvo švenčiamas 15 metų skautybės jubiliejus. Palangoje jis susitiko ne tik su skautais, bet ir su Prezidentu Antanu Smetona, Palangos burmistru Jonu Šliūpu, grafu Feliksu Tiškevičiumi. Šis vizitas laikytas valstybinės reikšmės įvykiu, o R. Baden-Poveliui buvo suteiktas Palangos miesto garbės piliečio vardas.

Burmistro Jono Šliūpo rūpesčiu, šalia Birutės parko nuo Vytauto gatvės link jūrosėjusi gatvė buvo pavadinta Roberto Baden-Povelio vardu. Jos atidarymo iškilnėse juostelę perkirpo pats pasaulio skautų vadas. Kiek vėliau šios gatvės pavadinimas buvo pakeistas, sovietmečiu iš pradžių buvo pervadinta Miško, o vėliau gavo Stepono Dariaus ir Stasio Girėno vardą.

2025 m. vasario 22 d. minint Pasaulinę skautų solidarumo dieną bei organizacijos įkūrėjo lordo Roberto Baden-Povelio gimtadienį iškilmingai atidaryta jo vardu alėja. Šventėje dalyvavo ne tik skautai iš visos Lietuvos, bet ir Pasaulio skautų organizacijos atstovai, Seimo nariai, Šaulių sąjungos bei kitų organizacijų delegatai, Palangos miesto savivaldybės atstovai. Renginys prasidėjo Šv. Mišiomis, po kurių skautai dalyvavo eisenoje į R. Baden-Povelio alėją, kur vyko rikiuotė ir oficialus alėjos atidarymas. Vėliau visi norintieji buvo pakviesti į žygį-žaidimą „Atrask skautų pėdsakus Palangoje“ bei konferenciją „Skautai vakar ir šiandien“.

R. Baden-Povelio vardas alėjos pavadinime buvo įamžintas Palangos savivaldybės tarybos sprendimu 2024-ųjų vasarą. Gatvės atkarpai sugrąžinus R. Baden-Povelio vardą, Palanga sustiprino savo svarbą pasauliniame skautų judėjime ir tapo dar patrauklesnė turistams, ieškantiems istorinių ir unikalių lankytinų vietų.

10. Grauslių namas (Ramybės g. 15)

Antroji Jono Šliūpo žmona Grasilda Grauslytė gimė 1893 metais, daugiavaikėje palangiškių Petro Grauslio ir Petronėlės Budrytės šeimoje.

Grasildos tėvas Petras, kaip ir daugelis senųjų palangiškių, vertėsi žvejyba, buvo stalius. XIX amžiaus viduryje pasistatė namus sklype, gautame ar pirktaime iš grafų Tiškevičių giminės. Artimųjų pasakojimu, tuose namuose kartu gyveno jauniausios dukterys: Barbora Grauslytė-Antanavičienė ir Petronėlė Grauslytė-Bitkevičienė su šeimomis. Vyriausioji duktė Morta Grauslytė-Ragauskienė gyveno netoliese, Liudo Vaineikio gatvėje (namas, deja, dėl prastos būklės buvo nugriautas).

Apie Petrą ir Petronėlę Grauslius žinoma mažai, išlikusi tik bendra jų nuotrauka. Yra keletas mažiau žinomų Petronėlės Grauslienės nuotraukų: vienoje iš jų ji yra su dukromis Morta, Barbora ir Petronėle, manoma, prie namo Palangoje.

Grauslių gyvenamasis namas yra iš esmės restauruotas, tačiau šeimai nebepriklauso.

11. Šiltųjų maudyklių pastatas (Kęstučio g. 31)

1933 metais iliustruotas tarpukario Lietuvos kurortų žurnalas *Baltijos pliažas* pacitavo Palangos miesto burmistrą J. Šliūpą ir atkreipė dėmesį, kad Palanga yra ne tiek kurortas, kiek „sveikykla“. Pats J. Šliūpas Palangai linkėjo kuo geriausios ateities ir brėžė aiškią kurorto viziją: „Aš tvirtai tikiu, kad Palangos sveikykla pasidarys geriausia visoje Europoje – Lietuvos pažiba“.

Palangos kaip kurortinės vietovės plėtrai ypač svarbus grafų Tiškevičių giminės vaidmuo: jie išvystė poilsio ir paplūdimių infrastruktūrą, inicijavo kultūrinių ir sveikatinimosi įstaigų kūrimą. Palangos kurorto modernizavimosi istorijoje išskirtinė vieta teko šiltosioms maudyklėms. Pirmosios šiltų ir šaltų vonių maudyklės XIX amžiaus pradžioje veikė Palangos progimnazijos patalpose, o tarpukariu veikdavo kaip papildomos tik vasarą.

Grafas Feliksas Tiškevičius, įvertinęs gamtines gydomąsias Palangos kurorto savybes, XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje pagal šveicariškų vilų stilių pastatė specializuotą medinį šiltųjų maudyklių pastatą Kęstučio gatvėje. Jame įrengtos pašiltinto jūros vandens, mineralinės ir gydomųjų žolių vonios, buvo atliekamos įvairios gydymo procedūros. Išaugus poilsiautojų skaičiui ir jų poreikiams, statinys kelis kartus rekonstruotas. 1910–1912 metais pristatyti du korpusai – rytinis ir vakarinis. Po rekonstrukcijos maudyklėse buvo įrengtos 24 vonios: šešios – pirmos klasės, keturiolika – antros klasės, keturios – trečios klasės. Po Pirmojo pasaulinio karo grafai Tiškevičiai maudyklių pastatą pardavė. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, šiltųjų maudyklių pastatas nacionalizuotas; šiuo metu jis yra privati nuosavybė.

2004 metais pastatas įtrauktas į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą (unikalus objekto kodas – 28576).

12. Palangos miesto savivaldybės civilinės metrikacijos skyrius (Kęstučio g. 19)

Kęstučio gatvėje 19-uoju numeriu pažymėta vieno aukšto vila su mansarda priskiriama XX amžiaus pradžios medinių kurorto pastatų architektūrai. Šiaurės ir vakarų pusėse vilą puošia verandos ir balkonai su dekoru elementais. Istorinių žinių apie šią vilą išlikę nedaug. Palangiškiai yra sakę, jog ją buvo įsigijęs J. Šliūpo jauniausios dukters Hypatijos vyras, žymus politikas, teisininkas Martynas Yčas (1885–1941). Jų teiginius patvirtina ir 1929 metų Palangos namų ir nuomininkų rodyklės sąrašas, kuriame nurodyta, kad Kęstučio gatvėje esanti vila priklauso M. Yčui. Dabar šioje viloje yra įsikūręs Palangos miesto savivaldybės civilinės metrikacijos skyrius.

1993 metais vila įtraukta į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą, jai suteiktas valstybės saugomo regioninio lygmens objekto statusas (unikalus objekto kodas – 15935).

13. Trijų Jonų ąžuolas (Liudo Vaineikio ir Vytauto gatvių sankirta)

Trijų Jonų ąžuolas auga Liudo Vaineikio ir Vytauto gatvių sankirtoje. Pasak senųjų palangiškių, jį 1924 metų rugpjūčio mėnesį pasodino trys lietuviybės puoselėtojai Jonai: Jonas Basanavičius (1851–1927), Jonas Jablonskis (1860–1930) ir Jonas Šliūpas. Visi trys rugpjūčio 10 dieną susitiko pirmojo lietuviško spektaklio „Amerika pirtyje“ 25-mečio iškilmėse: žiūrėjo ta proga pastatytą spektaklį „Aušros sūnūs“, dalyvavo Liudo Vaineikio namuose surengtose vaišėse. Svečiuodamiesi pas Vaineikius ir rugpjūčio 12 dieną, jo sodybos kampe pasodino ąžuolą. Taigi, Trijų Jonų ąžuolas jau skaičiuoja savo amžiaus šimtmetį.

Trys Jonai susitiko pas Vaineikius neatsitiktinai. Juk būtent L. Vaineikio pastangomis 1899 metų rugpjūčio 20 dieną Palangoje, kuri tuomet priklausė Kuršo gubernijai, buvo suvaidintas pirmasis viešas lietuviškas spektaklis „Amerika pirtyje“ pagal Keturakio slapyvardžiu prisistačiusių brolių Antano ir Juozo Vilkutaičių parašytą komediją.

Palangiškiai gali didžiuliotis, kad toks svarbus įvykis lietuviškos spaudos draudimo metais kovojant dėl lietuviško žodžio, įvyko Palangoje. Šis chrestomatinis spektaklis, nuo kurio atsispyrė Lietuvos teatras, neprarado populiarumo iki šių dienų ir yra vienas iš ilgiausiai išsilaikiusių scenoje.

14. Vaineikių namo vieta ir skverelis (Vytauto g. 68)

Liudas Vaineikis (1869-1938) kartu su Jonu Šliūpu 1932 metų gruodžio 29 dieną buvo išrinkti į pirmąją Palangos miesto tarybą, o 1933-ųjų sausį varžėsi dėl pirmojo Palangos miesto burmistro posto. Burmistru taryba išrinko J. Šliūpą, o L. Vaineikį – jo pavaduotoju. Tik Kretingos apskrities viršininkas, ignoruodamas tarybos narių nuomonę, burmistro pavaduotoju paskyrė ne L. Vaineikį, o atsargos karininką Napolį Zabulionį.

Tarpuokalyje Vaineikių šeimos namuose mėgdavo rinktis visuomenės ir kultūros veikėjai, šeimos draugai. Šliūpų ir Vaineikių šeimos palaikė gana šiltus ir draugiškus santykius. Kaip prisimena Vytautas Jonas Šliūpas, jie lankydavosi vieni pas kitus, lošdavo kortomis.

Nugriauto Vaineikių namo vietoje įrengtas skverelis, 1989 metais jame atidengtas L. Vaineikio biustas, skulptoriaus Jono Jagėlos sukurtas pagal L. Vaineikio anūkės architektės Rūsnos Vaineikytės projektą. Memorialinėje lentoje rašoma: „Čia buvusiam name 1897–1941 m. su pertraukomis gyveno kultūros veikėjas, gydytojas Liudas Vaineikis ir rašytoja Stasė Vaineikienė“.

Senieji palangiškiai pamena žymųjį daktarą kaip neįtikėtino likimo šviesulį, kuris savo gyvenimą aukojo tam, kad jo tautiečiai nepamirštų lietuviško žodžio. Liudo Vaineikio atminimą saugo jo vardu pavadinta gatvė.

L. Vaineikis mirė 1938 metais sausio 17 dieną Kaune. S. Vaineikienė mirė 1946 metais sausio 12 d. Palaidota Vilniuje, Rasų kapinėse. 2025 metais rugpjūčio 8 dieną į Palangos žemę amžinojo

poilsio sugrįžo L. Vaineikio urna, kuri beveik devynias dešimtis metų buvo saugota Kaune, Anatomijos muziejuje.

15. Palangos miesto savivaldybės administracijos pastato vieta (dab. kino teatro „Naglis“, Vytauto g. 82)

Dabartinio kino teatro „Naglis“ vietoje anksčiau stovėjo mediniai rūmai, kurie buvo neatsiejama Palangos kurorto ir grafų Tiškevičių istorijos dalis. Tik jų gyvavimo istorija, deja, mažai kam žinoma.

Pavarčius istorijos puslapius, randama duomenų, kad grafas Juozapas Tiškevičius (1835–1891) XIX amžiaus antroje pusėje paveldėjo medinį Palangos dvarą, stovėjusį Mėmelio (dab. Vytauto) gatvės ir Rąžės (tarm. *Ronžės*) upelio sankirtos pietrytinėje dalyje. XX amžiaus pradžios Palangos žemėlapyje priešais Kurhauzą esantis sklypas įrašytas kaip „Nr. 191 Paštas ir telegrafas“, – taigi manytina, kad grafams Tiškevičiams priklausęs pastatas buvo išnuomotas ryšių tarnyboms. Nuo XX amžiaus pradžios ilgą laiką tarpą istorinių žinių ir faktų apie šį pastatą stinga. Kiek vėliau jis tapo grafitės Marijos Tiškevičiūtės (1871–1943) nuosavybe. 1935 metų vasario mėnesį tarpukario spauda rašė, jog dėl gausiai į kurortą atvykstančių svečių patogumo Palangos miesto savivaldybė ir Kurorto inspekcija perkeltos į grafitės Tiškevičiūtės namą priešais Kurhauzą.

Nėra nustatyta, ar šiame pastate rinkosi pirmoji Palangos miesto taryba. 1933 metų sausio 18 dieną įvykusiame pirmajame Palangos miesto tarybos posėdyje buvo renkamas burmistras. Kretingos apskrities viršininkas 1933 metų sausio 19 dieną informavo Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamento direktorių, kad Palangos miesto burmistru išrinktas J. Šliūpas.

Per pirmą kadenciją J. Šliūpas burmistro pareigas ėjo iki 1934 metų lapkričio 20 dienos. Antrą kartą tas pačias pareigas pradėjo eiti nuo 1938 metų kovo 28 dienos. Tačiau ši kadencija truko tik iki 1939 metų liepos 1 dienos, nes jis atsistatydino iš užimamų pareigų dėl pašlijusios sveikatos ir nesumokėto atlyginimo už burmistro darbą.

J. Šliūpui vadovaujant antrą kartą, šiuose mediniuose grafų Tiškevičių rūmuose buvo įsikūrusi Palangos miesto savivaldos administracija. 1939 metų Lietuvos telefonų abonentų sąrašas nurodyta, jog adresu Vytauto g. 91 veikia miesto savivaldybė, yra burmistro kabinetas ir raštinė, institucija turi vieną telefono numerį.

1941 metų birželio 22 dieną pasitraukus sovietinei valdžiai ir Palangą užėmus vokiečiams, susirinkusieji žymesnieji palangiškiai vietos valdžią „suorganizavo“ iš jau buvusių miesto vadovų. Neoficialiai miesto burmistru vėl būti sutiko J. Šliūpas. Taigi Palangos miesto burmistru, išrinktu miesto tarybos buvo tris kartus: 1933–1934 ir 1938–1939 metais, o 1941 metais juo buvo neoficialiai. Pats J. Šliūpas savo autobiografijoje apie vadovavimą Palangos miesto savivaldybei trumpai

užsimena šiais žodžiais: „Nors senstelėjęs, o kviečiamas Palangoje burmistrauti kelis kartus aš patarnavau sulig išgale, nors kartais, ypač miestui nudegus 1938 metais, teko pakelti nemaža sunkenybių“.

Palangos savivaldos Palangos savivaldybės administracija šiame pastate veikė iki 1947 metų gaisro, kuris jį sunaikino.

1957 metų liepos 11 dieną Palangos miesto vykdomasis komitetas nutarė, kad buvęs grafų Tiškevičių ūkinis pastatas adresu Vytauto g. 69 yra nusidėvėjęs daugiau kaip 90 procentų ir trukdo kino teatro statyboms (ant sudegusių rūmų pamatų), tad jį reikia nugriauti. 1959 metų liepos 2 dieną Palangos miesto vykdomasis komitetas nusprendė naują Palangos plačiaekranį 400 vietų kino teatrą pavadinti „Nagliu“.

16. Jono Basanavičiaus biustas (Vytauto g. / Vasario 16-sios g. / Jono Basanavičiaus g. sankirta)

Jonas Šliūpas ir Jonas Basanavičius lyg ir dvi skirtingos, bet glaudžiai susijusios asmenybės dėl bendrų idėjų, bendro darbo lietuvių tautiniam atgimimui. Jie kartu buvo naujosios inteligentijos ryškiausi atstovai – švietėjai. Abu redagavo pirmąjį lietuvišką mėnraštį „Aušra“ („Ausra“). Anot istoriko, redaktoriaus Vinco Trumpo: „Tik Jonas Basanavičius galėjo varžytis su Jonu Šliūpu dėl aušrininko garbės, nors jo vardu tebuvo išleistas tik pirmasis „Aušros“ numeris su garsiąja jo „Priekalba“. Jonas Šliūpas, kaip redaktorius, parašė „Aušros“ 1883 m. 5-10 numerius ir 1884 m. 4-6 numerius. Abu Jonai Jungtinėse Amerikos Valstijose 1913 m. rinko lėšas Tautos namų statybai, o 1924 m. garbingai buvo sutikti Palangoje, minint 25-ąsias metines pirmojo viešo spektaklio lietuvių kalba „Amerika pirtyje“.

Palangoje, Vytauto, Vasario 16-sios ir Jono Basanavičiaus gatvių sankirtose ir tilto per Rąžės upelį stovi Lietuvos patriarcho, 1918 metų vasario 16-osios Lietuvos nepriklausomybės akto signataro, gydytojo, aušrininko Jono Basanavičiaus (1851–1927) biustas. Jis išlietas iš bronzos pagal Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune saugomą gipsinį originalą. Biusto autorius – tarpukario metais kūręs žymus lietuvių skulptorius Juozas Zikaras (1881–1944). Žinoma, kad skulptoriui pozavo pats J. Basanavičius. Skulptūra iškilmingai atidengta 2002 metais.

17. Palangos gaisrą sukėlusios klebonijos vieta (dabar Parapijos namai, Vytauto g. 88A)

1938 metų gegužės 10 dieną, praėjus vos porai mėnesių po to, kai Jonas Šliūpas buvo antrą kartą išrinktas Palangos miesto burmistru, didelę miesto dalį nusiaubė Didysis Palangos gaisras, turėjęs rimtų pasekmių tiek palangiškiams, tiek tolesnei miesto ir kurorto raidai.

Manoma, jog gaisro židinyje buvo klebonijos kaminas, nuo kurio liepsnos dėl vyraujančio stipraus vėjo persimetė į gretimuosius namus ir apėmė Vytauto, Jūratės, Pirties, Maironio, Kretingos,

Smilčių, Turgaus gatves. Gaisras plito nesustabdomai. Sudegė ne tik klebonija, bet ir mūrinė progimnazija, pradinė mokykla, paštas, gintaro dirbtuvės, krautuvės, viešbutis, Mickevičiaus knygynas. Sudegė didžioji dalis palangiškių namų, visas prekybinis ir pramoninis Palangos centras, su parduotuvėmis ir įvairių amatų dirbtuvėmis, kurių didžioji dalis priklausė žydams ir jų šeimoms. Gaisras sunaikino beveik visą žydų gyvenamąjį kvartalą (vadinamąjį – Žydų miestu), kuris buvo rytinėje Vytauto gatvės dalyje nuo Kretingos iki Žvejų gatvių.

Spaudoje buvo rašoma, jog iš viso sudegė apie 300 trobesių, iš kurių – apie 120 gyvenamųjų namų ir 110 ūkinių pastatų, be pastogės liko apie 1500 žmonių. Iš viso gaisras pridarė apie 2 000 000 litų nuostolių.

Tuo laiku burmistrai Jonui Šliūpai buvo suėję 77-eri, todėl gaisro padariniams pašalinti prireikė ypač daug jėgų, sumanumo ir energijos. Operatyviai reikėjo pasirūpinti pastogės netekusiais miestiečiais, išspręsti maitinimo, šalpos, labdaros klausimus, vėliau – perplanuoti ir naujai sutvarkyti gatves, atstatyti įstaigas. Kadangi tarp sudegusių pastatų buvo ir maisto parduotuvių, tai pirmiausia buvo organizuojama maisto pagalba nukentėjusiesiems. Palangos miesto savivaldybės vardu burmistras J. Šliūpas kreipėsi į Lietuvos visuomenę su prašymu pagelbėti nuo gaisro nukentėjusiems palangiškiams. Netrukus iš įvairių Lietuvos miestų ėmusios plaukti didesnės ar mažesnės pinigų sumos padėjo skubiau aprūpinti nukentėjusius reikalingiausiais daiktais. Pavyko gauti pagrindinių maisto ir buities produktų: duonos, bulvių, drabužių. Burmistro vadovaujama savivaldybė suorganizavo nukentėjusiems nuo gaisro šelpti komitetą, kuris registravo nukentėjusiuosius nuo gaisro ir stengėsi jiems surasti maisto ir patalpų.

18. Palangos miesto elektrinės pastatas (Jono Basanavičiaus g. 6)

Ne tik dabar, bet ir smetoniškuoju periodu Lietuva buvo patekusi į elektros krizės gniaužtus. Ilgai kentėjusi elektros stygių ir brangumą, tarpukario Lietuvos Vyriausybė ėmėsi aktyviai veikti tik baigiantis ketvirtajam dešimtmečiui.

Apie 1926 metus iš miesto valdybos buvo gautas leidimas statyti elektrinės stotį, kuri pasitarnautų didžiajai daliai Palangos gyventojų. XX amžiaus 3 dešimtmetyje Jono Basanavičiaus gatvėje buvo pastatyta Palangos miesto elektrinė. Iš raudonų plytų pastatytas 10 m ilgio ir 5 m pločio pastatas (tarp restoranų „1925“ ir „Molinis šotis“) buvo vienaaukštis, su arkiniais langais ir durimis. Elektrinės savininkė žydė Eta (Jette) Libaitė-Gutmanienė įsigijo vokišką 70 arklio jėgų galingumo variklį, varomą gazoliu, ir 45 kilovatų galingumo generatorių, todėl elektrinė veikė visu pajėgumu. Joje dirbo vedėjas ir du elektros monteriai.

Palangos mieste užsižiebė apie 20 lempų, kurios apšvietė Vytauto, Jūratės, J. Basanavičiaus, Birutės alėjos, Simono Daukanto ir Kretingos gatves. Elektros stulpai stovėjo gana retai, tačiau tik

ant kas penkto kabojo lemputės, tad galima įsivaizduoti, kaip menkai buvo apšviesta miesto centrinė dalis. Palangiškiai ir džiaugėsi, ir piktinosi, nes elektrinė miesto centre skleidė triukšmingą garsą.

Burmistras J. Šliūpas susiderėjo su E. Libaitė-Gutmaniene dėl elektros įkainių ir išrūpino palangiškiams pigesnę elektros tiekimą. Vos tik tapęs Palangos burmistru jis buvo numatęs savivaldybei įsigyti privačiose rankose buvusią elektrinę, tačiau savininkė E. Libaitė-Gutmanienė už 37 000 litų ją pardavė tik 1937 metais. 1940 metais elektrinė perėjo komunalinio ūkio žinion.

19. Vila „Baltoji“ (Birutės al. 33)

Didžioji dalis grafams Tiškevičiams priklausiusių Palangos kurorto vilų yra medinės, išskyrus tik vos kelias mūrines. Viena jų – „Baltoji“, pastatyta XX amžiaus pradžioje, grakščių formų, su keturšlaičiu piramidės formos bokšteliu, dvišlaičiu stogu su fasoniniais gegnių galais ir pjaustiniais dekoruota veranda pietryčių pusėje. Grafų Tiškevičių laikais prie jos buvo ir nedidelis sodelis su skvereliu. Ji priklausė grafo Juozapo Tiškevičiaus dukrai grafaitei Marijai Tiškevičiūtei. Nuo 1938 metų vila priklausė teisininkui, advokatui, pirmajam Lietuvos vidaus reikalų ministrui Vladui Stašinskui (1874–1944).

XX amžiaus 3-4 dešimtmečiuose joje kasmet keturioms vasaros savaitėms apsistodavo pirmasis Lietuvos prezidentas Antanas Smetona (1874–1944) su šeima. Į Palangą kartu su Prezidentu atvažiuodavo ir nuolatiniai Prezidentūros tarnautojai: karininkai, gailestingoji sesuo, vairuotojai, virėja, tarnaitės. Vasarą ši vila tapdavo Lietuvos Prezidento vasaros rezidencija. A. Smetonos sutikimas ir palydos vykdavo ypač pompastiškai – su gėlėmis, maršais ir sveikinimo kalbomis. Šiai progai Palangoje buvo pastatomi garbės vartai, prie kurių stovėdavo šaulių garbės sargyba, vietos savivaldybės atstovai su burmistru priešakyje, susirinkdavo gyventojai ir vasarotojai. Sveikindamas atvykusį Prezidentą, Palangos burmistras J. Šliūpas pasakydavo kalbą Palangos gyventojų vardu, palinkėdavo gerai ir turiningai pailsėti.

Antrame vilos aukšte yra išlikęs kambarys, kuriame rezidavo prezidentas, o ant vilos lauko sienos prikabinta memorialinė lenta, liudijanti A. Smetonos vasaras šiame pastate.

2006 m. vila „Baltoji“ įtraukta į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą, jai suteiktas regioninės reikšmės nekilnojamosios kultūros vertybės statusas (unikalus objekto kodas – 17359).

20. Paplūdimio zona prie jūros tilto (Jono Basanavičiaus g.)

Tarpukariu, kaip ir dabar, poilsiautojus ir turistus į Palangą traukė noras atitrūkti nuo kasdieniškos aplinkos, rutinos ir pasisemti jėgų iš natūralių sveikatos šaltinių: saulės spindulių, jūros vandens, švaraus ir gaivaus pajūrio bei pušynų oro. Labiausiai pamėgta poilsiautojų lankymo vieta,

ypač po vakarienės, buvo jūros tiltas, kur poilsiautojai ateidavo pasigrožėti ošiančiomis jūros bangomis, pasižiūrėti į nuostabų saulėlydį, pavirstantį romantišku spektakliu po atviru dangumi. Kiti eidavo į pušyną pasivaikšioti ir pakvėpuoti grynu oru, paklausyti ulonų pulko orkestro. Yra išlikusi nuotrauka prie jūros, kurioje užfiksuotas Jonas Šliūpas su žmona Grasilda bei bičiuliais.

Be jokios abejonės, vienas iš pagrindinių viešnagės Palangoje tikslų būdavo maudymasis, todėl reikėjo pagerinti poilsio paplūdimiuose infrastruktūrą: įrengti pintus sėdėjimo krepšius, persirengimo bei maudymosi būdeles ant ratų. Tokios būdelės Palangoje egzistavo nuo XIX amžiaus antrojo ketvirčio ir išliko iki Pirmojo pasaulinio karo. Medinės persirengimo būdelės, sujungtos viena su kita, Palangos paplūdimiuose naudotos ir tarpukariu. Jų pastatymas kurorto savivaldybei atsiėjo apie 14 tūkstančių litų. Įdomu tai, jog burmistras J. Šliūpas taip pat rūpindavosi ir tvarka bei poilsiautojų saugumu paplūdimiuose: vasaros sezonu paskirdavo paplūdimių tvarkdarius, kopų prižiūrėtojus, švaros sargus, valtininkus-gelbėtojus.

Palangos, kaip ir užsienio, paplūdimiuose XIX–XX amžiaus pradžioje maudymosi laikas moterims ir vyrams būdavo skelbiamas mušant būgną, kiek vėliau šią tradiciją pakeitė iškeliamą vėliava (kai pakelta balta vėliava, maudėsi vyrai, o kai raudona – moterys). Prieš Antrąjį pasaulinį karą atsirado paplūdimių suskirstymas į tris zonas: į pietus nuo jūros tilto buvo įrengtas bendras paplūdimys su maudyklių ir poilsio paviljonu, dar kiek piečiau buvo vyrų, o į šiaurę nuo jūros tilto – moterų paplūdimiai. (Šio suskirstymo centrinėje Palangos paplūdimio zonoje nebeliko. Bendrasis paplūdimys dabar pratęstas nuo jūros tilto tiek į pietinę, tiek į šiaurinę puses, o moterų ir vyrų paplūdimiai nukelti šiauriau, už Palangos centrinės gelbėjimo stoties). Vytautas Jonas Šliūpas savo prisiminimuose rašė, kad mama jį dažnai vedavo į moterų pliažą ir ne kartą išgirdavo pasipiktinimų, neva mažiems berniukams nedera vaikščioti tarp neapsirengusių moterų. Už vyresnio nei 5 metų amžiaus sūnaus atsivedimą į moterų pliažą netgi būdavo skiriamos baudos.

21. Palangos laisvamanių kapinių vieta (Vytauto g. 176C / Klaipėdos pl. 67B)

Jonas Šliūpas Lietuvoje ir Amerikoje plačiai žinomas ne tik kaip aušrininkas redaktorius, bet ir kaip laisvamanis. Aktyvia laisvamaniška veikla pasižymėjo Amerikoje, kur jo iniciatyva ar prisidėjimu buvo įsteigtos organizacijos: „Lietuvių laisvamanių susivienijimas Amerikoje“, „Lietuvių laisvamanių sąjunga“, „Lietuvių laisvamanių federacija“.

Viena svarbiausių ir aktyviausiai veikusių buvo 1923 metais įkurta, o 1924 metų birželį įregistruota „Laisvamanių etinės kultūros draugija“, veikusi iki 1941 metų Šiauliuose. Pagrindiniai jos steigėjai buvo: Jonas Šliūpas, Jonas Kairiūkštis, Ignas Protas, Matas Untulis, Karolis Valašinas, Alfonsas Žukauskas.

Išspausdintuose Laisvamanių etinės kultūros draugijos įstatuose apibrėžtas draugijos tikslas – suvienyti Lietuvos piliečius, nutraukusius ryšius su bet kuria tikyba, bei gerinti jų teisinę ir dorinę padėtį. Lietuvos laisvamanių etinės kultūros draugija reikalavo įgyvendinti civilinę metrikaciją, atskirti bažnyčią nuo valstybės ir mokyklos, rengė sueigas, paskaitas, pranešimus, ekskursijas, spektaklius, literatūros bei meno vakarėlius, parodas, leido laikraštį *Laisvoji mintis*, steigė knygynėlius, skaityklas, steigė ir laisvamanių kapines.

Nekeista, kad J. Šliūpo iniciatyva 1937 metų liepos 4 dieną Palangoje įvyko Laisvamanių kapinių atidarymas, į kurį suvažiavo aplinkinių Laisvamanių etinės kultūros draugijos Gargždų, Klaipėdos, Salantų skyrių atstovai, vietiniai palangiškiai ir kurorto vasarotojai. Iš J. Šliūpo namų į kapines Vytauto gatvėje buvo suorganizuota eiseną, joje dalyvavo J. Kairiūkštis ir L. Vaineikis, šventinę susirinkusių dalyvių nuotaką kėlė orkestras. Prie kapinių J. Šliūpas pasakė kalbą, o po atidarymo iškilnių susirinkusieji apžiūrėjo kapines: jos buvo gražioje vietoje, sutvarkytos ir aptvertos. 1937 metų rugsėjo 6 dieną Palangos laisvamanių kapinėse buvo palaidotas Šliažų pustučios mėnesio sūnelis Algimantas. Tardamas žodį susirinkusiam būreliui žmonių J. Šliūpas pabrėžė, kad laisvamanių kapai yra atviri visų įsitikinimų žmonėms: „kapai laisvi nuo visokių burtų ir prietarų, taip pat turi būti lygiai gerbiami. Lietuvos žemė yra visų vienoda motina, ir jos prieglobstyje visiems mirusiems turi būti ramus poilsis“.

Greičiausiai Palangos laisvamanių kapinės turėjo tapti ir J. Šliūpo paskutine gyvenimo stotele, bet istorijos audros jį nubloškė į Vokietiją, o vėliau urną su jo pelenais priglaudė žymiosios Čikagos lietuvių tautinės kapinės, kurios yra atviros skirtingų pasaulėžiūrų lietuviams.

Dabartinėse Palangos miesto civilinėse kapinėse yra išlikusi gydytojo laisvamanio Viačeslavo Kuraičio kapavietė ir paminklas su jo paties sentencija: „Žmogus neturi vergauti ne tik žmonėms, bet ir dievams“ (koordinatės – 55.932461, 21.077175). Jo laidotuvėse 1937 metų lapkričio 8 dieną dalyvavęs J. Šliūpas pasakė kalbą. Manoma, kad šalia V. Kuraičio kapavietės veikė Palangos laisvamanių kapinės, kurios šiuo metu patenka į Palangos miesto civilinių kapinių teritoriją.

22. Grauslių giminės kapavietės (Vytauto g. 176C / Klaipėdos pl. 67B)

Keičiantis istorijos laikotarpiams, Palangoje buvo daug laidojimo vietų. Atrasti ir ištyrinėti Birutės ir Naglio kalnų, Žemaičių kalnelio, Rąžės, Baltijos aikštės, bažnyčios šventoriaus ir kiti kapinynai.

Palangoje katalikai ilgą laiką buvo laidojami arti bažnyčios – šventoriuje arba šalia jo. Manoma, kad centre kapinėms nebelikus kur plėstis, 1824 metais jos buvo iškeltos į šiaurinę miesto dalį, kur nuo 1815 metų stovėjo medinė koplyčia.

Palangos miesto civilinėse kapinėse yra Jono Šliūpo uošvių Petro ir Petronėlės Grauslių amžino poilsio vieta (koordinatės – 55.932392, 21.079359). Palangos Romos katalikų bažnyčios (RKB) mirties metrike nurodyta, kad Petras Grauslys mirė 1926 metų kovo 6 dieną Palangoje. Petronėlės Grauslienės mirties liudijime nurodyta, jog ji mirė 1950 metų birželio 19 dieną. Šios šeimos kapavietėje kartu palaidoti Grasildos Grauslytės-Šliūpienės sesuo Barbora Grauslytė-Antanavičienė (1890–1971) ir vyriausios sesers Mortos Grauslytės-Ragauskienės sūnus sportininkas ir visuomenininkas Kazimieras Ragauskas (1921–2002) su žmona Zita.

Šalia esančioje kapavietėje palaidota Grasildos jaunesnė sesuo Petronėlė Grauslytė-Bitkevičienė (1898–1982) su sūnumi Romualdu Bitkevičiumi (1936–1995). Ant paminklo užrašyta ir negrįžusio iš tremties vyro karininko Juozo Bitkevičiaus (1903–1941) pavardė.

Taip pat šalia yra ir Grasildos vyriausios sesers Mortos Grauslytės-Ragauskienės (1882–1961) šeimos poilsio vieta. Kartu palaidoti: jos vyras Pranas Ragauskas (1875–1962), duktė Jadvyga Ragauskaitė (1918–1954), duktė Morta Ragauskaitė-Kavaliauskienė (1922–1999) su vyru Antanu Kavaliausku (1909–1993).

Palangos miesto civilinės kapinės yra suskaitmenintos, todėl palaidotųjų kapus galima rasti paprasčiau. Visa aktuali informacija patogiai pasiekama virtualioje erdvėje, interneto svetainėje www.cemety.lt.

Parengė Mindaugas Surblys
Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinio
Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejus